

PÓKFAUNISZTIKAI VIZSGÁLATOK A SZENTBÉKKÁLLAI FEKETE-HEGYEN

SZINETÁR CSABA – KOVÁCS PÉTER

NYME, Savaria Egyetemi Központ, Természettudományi Kar, Állattan Tanszék
H-9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4.
szcsaba@ttmk.nyme.hu

SZINETÁR, CS. – KOVÁCS, P.: *The arachnological results of the 5th Hungarian Biodiversity Day at Fekete Hill (Balaton Uplands)*

Abstract: Fekete Hill is a basalt hill in the Balaton Uplands with many tiny marsh lakes. The paper includes the spider data collected on the 5th Hungarian Biodiversity Day. During the two days of this event 93 spider species were collected from the Fekete Hill. Among the collected species *Theonina kratochvili* Miller & Weiss, 1979 was new for the Hungarian fauna along with some other very rare spiders: *Synagesles subcingulatus* (Simon, 1878), *Thanatus sabulosus* (Menge, 1875), *Rugathodes instabilis* (O-P. Cambridge, 1871), *Pardosa maisa* Hippa et Mannila, 1982, *Pirata tenuitarsis* (Simon, 1876).

Keywords: spiders, Balaton Uplands, Biodiversity Day

Bevezetés

Az úgynevezett Biodiverzitás Napokat 2006-tól kezdődően rendezik meg hazánkban, melyek alkalmával egy-egy előre kijelölt, mintegy 1 km²-es területen intenzív florisztikai és faunisztikai adatgyűjtést végez egy mostanra összeszokott, de folyamatosan bővülő, egyúttal részlegesen cserélődő lelkes kutatógárda. A hagyományteremtő és egyúttal példaértékűnek tekinthető gyűrűfüi I. Magyar Biodiverzítási Napot követően 2009 júniusában már 5. alkalommal gyűltek össze a kutatók Szentbékállán, hogy a Fekete-hegy kijelölt területén történjen meg az élővilág sokféleségének rövid idejű felmérése. A kétnapos rendezvény kézzelfogható és maradandó eredményét jelentik azok a tanulmányok, melyek egy-egy élőlénycsoport megismerésének eredményeit ismertetik. Annak ellenére, hogy a legtöbb állatcsoport esetében egy

alkalommal fenológiai okokból sem nyerhetünk teljes képet egy terület faunájáról, mégis egyértelmű létjogosultsága lehet ezeknek a vizsgálatoknak a faunakutatás szempontjából. Jól igazolták ezt a már említett gyűrűfűi gyűjtések, melyek nem csak az addig kutatatlan terület feltárását alapozták meg, de Magyarország faunájára nézve is több új adattal szolgáltak (KOVÁCS et al. 2009). A gyűrűfűi napokon kívül a III. Porvai Biodiverzitás Nap pókfaunisztikai eredményei is publikálásra kerültek (KOVÁCS és SZINETÁR 2010), illetve további alkalmak adatgyűjtéseinek publikálása is előkészítés alatt áll.

Az V. Magyar Biodiverzitás Nap 2009. június 26-28. között került megrendezésre. Jelen közlemény ennek a gyűjtésnek az adatait tartalmazza. A szűkebb terület pókfaunisztikai szempontból korábban gyakorlatilag feltáratlan volt, mindössze egy épületlakó pókfajok felmérésére irányuló 90-es évekbeli gyűjtés történt a Fekete-hegy déli oldalán lévő szőlőpincékben, melynek eredményét Szentbékálla község határ megjelölésével publikálunk (SZINETÁR et al. 1999). Két tipikus szinatróp fajt említése történik a hegyről (*Hoplopholcus forskali* Thorell, 1871, *Steatoda bipunctata* (Linnaeus, 1758)). Egyéb a Fekete-hegyre vonatkozó arachnológiai publikált, illetve gyűjteményi anyagról nincs tudomásunk.

A Bakony, illetve a Káli-medence pókfaunájának irodalmi áttekintésével a szerzők egy előkészítés alatt álló közleményre részletesen foglalkozik (KOVÁCS és SZINETÁR 2014).

Terület és módszer

A vizsgálati terület a Balaton-felvidék egyik legkülönlegesebb kistájához, a Káli-medencéhez tartozik. A változatos geológiájú terület bazalthegyei közül méretével és érintettségével is kiténik a Fekete-hegy. Tekintélyes méretű és feltűnően jó természetességű platójának átlagos tengerszintfeletti magassága 350 méter (SONNEVEND 1984). A fennsík nagy részét változatos erdők borítják, melyek kaszálókkal, extenzív legelőkkel, sziklai társulásokkal, továbbá a hegy különlegességét jelentő lefolyástalan kőtálakban kialakult kisebb-nagyobb tavakkal mozaikolnak. A tavak tözegmohás fűzlápjai botanikai szempontból unikális értéket jelentenek a Balaton-felvidéken. A hegy aktuális botanikai értékeit a 2009-es Biodiverzitás Nap keretében végzett vizsgálatok alapján ismerhetjük meg (MORSCHAUSER et al. 2013). A 2009-es komplex felméréshez a fennsík mintegy 2 km² területét jelölte ki a Balaton-felvidéki Nemzeti Park (UTM XM99). A gyűjtéseinket ezen a területen belül végeztük. A mintavételi területeink között szerepelt számos tó, illetve közvetlen környezete (Bonta-tó, Barkás-tó, Monostori-tó, Cserkás-tó), erdőszegélyek, változatos gyeptípusok, és erdők. A másfél napos gyűjtés során igyekeztünk bejárni a hegy platójának nagy részét, de természetesen az élőhelyi sokféleség és a jelentős méret miatt, gyűjtéseink nem tekinthetőek a teljes platóra nézve reprezentatívnak. Gyűjtési módszerként döntően fűhálózást, egyelő gyűjtéseket, valamint motoros rovarszívót alkalmaztunk. Ez utóbbi jól alkalmazható számos olyan füves élőhelyen, mely nem, vagy csak nehezen mintázható hagyományos hálózási módszerekkel. A faunisztikai feldolgozás alapját ez az egyetlen június végi gyűjtés képezte. Megjegyzendő, hogy fenológiai szempontból a pókok esetében kedvezőbb lehet ennél korábbi időpontban végezni hasonló rövid-időszakú nagyráfordítású gyűjtést. A szerzőkön kívül több kutató kolléga is rendelkezésünkre bocsájtotta mintavételeiből a pókokat. Így fűhálózásból származó pókokat kaptunk Kondorosy Elődötől, Podlussány Attilától és Kutasi Csabától.

Eredmények és értékelés

A két gyűjtőnap során 93 pókfaj került kimutatásra a Fekete-hegy kijelölt területéről. Az alábbiakban családonként soroljuk fel a kimutatott fajokat. Csak azokat kommentáljuk, melyek a hazai ritkaságuk, vagy egyéb jelentőségük (pl. a hegy valamely élőhelytípusára különösen jellemző) okán figyelmet érdemelnek. A fajok elnevezésénél PLATNICK (2013) munkáját követtük.

Annotált fajlista:

Bütyköspókok – *Mimetidae* Simon, 1881

Ero aphana (Walckenaer, 1802) – Szórványos előfordulású lombozatlakó arachnofág pókfaj. Több fiatal példányait gyűjtöttük motoros rovarszívóval. Potrohának egy pár kiemelkedése („bütyke”), illetve mellpajzsának mintázata alapján fiatalon is azonosítható.

Törpepókok – *Theridiidae* Sundewall, 1833

Crustulina guttata (Wider, 1834)

Dipoena melanogaster (C. L. Koch, 1837)

Enoplognatha ovata (Clerck, 1757)

Episinus truncatus Latreille, 1809

Neottiura bimaculata (Linnaeus, 1767)

Neottiura suaveolens (Simon, 1879)

Phylloneta impressa (L. Koch, 1881) – Országsgzerte rendkívül gyakori. A nyáreleji és nyári időszak egyik legtipikusabb törpepókfaja, mely a magas növésű lágyszárúakon, főleg ernyősökön szövi kisméretű hurokhálóját. Elsősorban fűhálózással és egyeléssel gyűjthető.

Rugathodes instabilis (O-P. Cambridge, 1871) – Sűrű vízparti növényzet között élő, viszonylag ritka, rejtett életmódú faj. Rendkívül kevés, mindössze három dunántúli adattal rendelkezünk a fajról (Gyékényes, Szóce, Bajánsenye) (SZINETÁR 1998, KOVÁCS és SZINETÁR 2004). A Monostori-tó területén több hím és nőtény példányát fogtuk motoros rovarszívóval.

Gömbhálóspókok – *Mysmenidae* Petrunkevitch, 1928

Mysmenella jobi (Kraus, 1967) – Gyűjtésmódszertani okokból jóval ritkábbnak vélt faj, mint az valójában. Motoros rovarszívóval a vizsgált tavak magassásosában számos példányát gyűjtöttük.

Vitorlásók – *Linyphiidae* Blackwall, 1859

Araeoncus humilis (Blackwall, 1841)

Bathyphantes similis Kulczynski, 1894

Ceratinella brevis (Wider, 1834)

Ceratinella brevipes (Westring, 1851)

Diplostyla concolor (Wider, 1834)

Erigone dentipalpis (Wider, 1834)

Frontinellina frutetorum (C.L. Koch, 1834)

Gongylidiellum murcidum Simon, 1884 – Tipikus vízkísérő faj. Több tónál is előkerültek hím példányai a motoros rovarszívós gyűjtés során.

Linyphia triangularis (Clerck, 1757)

Meioneta mollis (O. P.-Cambridge, 1871)

Meioneta rurestris (C. L. Koch, 1836)

Minicia marginella (Wider, 1834) – Tipikus melegkedvelő talajfelszín közelében élő vitorlás-pók. Kiszáradó láprétegen gyűjtöttük két nőstény példányát motoros rovarszívóval. Több közelmúltbeli vizsgálatoknál megállapítottuk, hogy a gyűjtőeszköz különösen alkalmas e faj kimutatására, szemben a hagyományos hálókkel, illetve talajcspadával.

Neriere clathrata (Sundewall, 1830)

Pocadicnemis juncea Locket et Millidge, 1953 – Láp-, és mocsárrétek jellemző faja.

Porrhomma pygmaeum (Blackwall, 1834)

Tenuiphantes tenuis (Blackwall, 1852)

***Theonina kratochvili* Miller & Weiss, 1979** – Magyarország faunájára nézve új faj (1. ábra).

Közép-Európa több országából, valamint Oroszországból volt eddig ismert. Száraz tölgyes gyepszintjéből gyűjtöttük egy hím példányát motoros rovarszívóval. A faj egész elterjedési területén belül ritka, előfordulása a meleg és száraz erdőszegélyeken jellemző (NENTWIG és mtsai 2012).

Trichoncus affinis Kulczynski, 1894

1. ábra: *Theonina kratochvili* Miller & Weiss, 1979 a hazai pókfauna új tagjaként került elő a Fekete-hegy felmérése során

Állaspókok – *Tetragnathidae* Menge, 1866

Tetragnatha extensa Linné, 1758

Keresztespókok – *Araneidae* Simon, 1895

Agalenatea redii (Scopoli, 1763)

Araneus diadematus Clerck, 1757

Araneus triguttatus (Fabricius, 1793)
Araniella cucurbitina (Clerck, 1757)
Araniella ophistographa (Kulczynski, 1905)
Argiope bruennichi (Scopoli, 1772)
Cercidia prominens (Westring, 1851)
Mangora acalypha (Walckenaer, 1802)
Neoscona adianta (Walckenaer, 1802)
Nuctenea umbratica (Clerck, 1757)

Farkaspókok – *Lycosidae* Sundewall, 1833

Alopecosa trabalis (Clerck, 1757)
Arctosa maculata (Hahn, 1822)
Aulonia albimana (Walckenaer, 1805)
Pardosa alacris (C. L. Koch, 1833)
Pardosa maisa Hippa et Manila, 1982 – A Monostori-tó körzetében gyűjtöttük egy kifejlett nőstény példányát. Tipikusan vizes élőhelyeket preferáló, jó természetességet jelző közepesen ritka faj. A Bakonyalja láprétéinek is tipikus faja, de az utóbbi években az ország számos pontján előkerült alacsony egyedszámban (SZINETÁR és GUITPRECHT 2001).
Pardosa paludicola (Clerck, 1757)
Pardosa prativaga (L. Koch, 1870)
Pardosa pullata (Clerck, 1757)
Pirata hygrophilus Thorell, 1872
Pirata latitans (Blackwall, 1841)
Pirata piraticus (Clerck, 1757)
Pirata tenuitarsis (Simon, 1876) – Viszonylag ritka és alacsony abundanciájú kalózpóknak. Két hím példányát gyűjtöttük. Álló és lassú folyású vizek közvetlen közelében él. Általában néhány további jóval tömegesebb kalózpók (pl. *P. latitans*, *P. piraticus*) „árnyékában”.
Trochosa ruricola (De Geer, 1778)

Csodáspókok – *Pisauridae* Simon, 1890

Dolomedes fimbriatus (Clerck, 1757)
Pisaura mirabilis (Clerck, 1757)

Párducspókok – *Zoridae* O.P.-Cambridge 1893

Zora armillata Simon, 1878

Zugpókok – *Agelenidae* C.L.Koch, 1837

Allagelena gracilens (C. L. Koch, 1841)

Hamvaspókok – *Dictynidae* O.P.-Cambridge, 1871

Argenna subnigra (O.P.-Cambridge, 1861)
Dictyna latens (Fabricius, 1775)
Emblyna brevidens (Kulczyński, 1897)

Dajkapókok – *Miturgidae* Simon 1886

Cheiracanthium erraticum (Walckenaer, 1802)

Kalitpókok – *Clubionidae* Wagner, 1887

Clubiona brevipes Blackwall, 1841

Clubiona comta C. L. Koch, 1839

Clubiona neglecta O. P.-Cambridge, 1862 – Fühálózással került elő két hím példánya. A 90-es évek második felében a korábbi hazai gyűjteményi példányok kivétel nélkül átsorolásra kerültek a roppant hasonló *Clubiona pseudoneglecta* Wunderlich, 1994 taxonba (MIKHAILOV és SZINETÁR 1997). Ez utóbbi faj angliai előkerülésekor MERRETT (2001) részletes ábrákat közölt a két faj morfológiai elkülöníthetőségéhez. A közelmúltban Észak-Magyarországon igazolták, hogy *C. neglecta* is biztosan tagja a hazai faunának (PFLIEGER et al. 2012).

Sávós avarpókok – *Corinnidae* Karsch, 1880

Phrurolithus festivus (C.L. Koch, 1835)

Kövipókok – *Gnaphosidae* Pocock, 1898

Berlandina cinerea (Menge, 1872)

Drassodes pubescens (Thorell, 1856)

Drassyllus lutetianus (L. Koch, 1866)

Micaria pulicaria (Sundewall, 1832) – Egy nőstény példányát fogtuk a Bonta-tó szegélyében. Napos élőhelyek leggyakoribb hazai *Micaria* faja.

Zelotes hermani (Chyzer, 1897) – Egy nőstény példányát gyűjtöttük motoros rovarszívóval nyílt sziklagyepben. Szórványos gyakoriságú száraz és meleg sziklagyepekre jellemző éjszakai aktivitású pókfaj.

Hunyópókok – *Sparassidae* Bertkau, 1872

Micrommata virescens (Clerck, 1757)

Fürge karolópókok – *Philodromidae* Thorell, 1870

Philodromus dispar Walckenaer, 1826

Thanatus arenarius Thorell, 1872

Thanatus sabulosus (Menge, 1875) – Palearktikus elterjedésű, de egyúttal ritka talajfelszíni pókfaj. Rendkívül kevés hazai adatát ismerjük (SZITA és SAMU 2000). Eddig mindössze Kalocsáról és Barcsról volt ismert. Meleg erdei tisztások, xerotherm erdők faja. Egyelő gyűjtéssel fogtuk egy nőstény példányát száraz gyepben.

Thanatus striatus C. L. Koch, 1845 – Általában nedves, lápos területekre jellemző viszonylag gyakori faj. Egy nőstény példányát fogtuk a Bonta-tónál.

Tibellus oblongus (Walckenaer, 1802)

Karolópókok – *Thomisidae* Sundevall, 1833

Ebrechtella tricuspadata (Fabricius, 1775)

Heriaeus sp.

Misumena vatia (Clerck, 1757)

Runcinia grammica (C.L. Koch, 1837)

Synema globosum (Fabricius, 1775)

Thomisus onustus Walckenaer, 1806

Tmarus piger (Walckenaer, 1802)
Xysticus ninnii Thorell, 1872
Xysticus striatipes L. Koch, 1870

Ugrópókok – Salticidae Balckwall, 1841

Evarcha arcuata (Clerck, 1757)

Evarcha laetabunda (C.L. Koch, 1846)

Heliophanus cupreus (Walckenaer, 1802)

Leptorchestes berolinensis (C.L. Koch, 1846)

Marpissa muscosa (Clerck, 1757)

Marpissa nivoyi (Lucas, 1846) – A Fekete-hegy tavaira különösen jellemző karcsú ugrópókfaj.

Valamennyi tónál nagy számban fogtuk kifejllett és fiatal példányait egyaránt.

Mendoza canestrinii (Ninni, 1868)

Sibianor aurocintus (Ohlert, 1865)

Synageles subcingulatus (Simon, 1878) – A Fekete-hegy platójának déli letörésénél, a Vaskapu-völgynél került elő fűhálózással egy nőstény példánya. Második hazai lelőhely. Ezt megelőzően Sopron közelében a Szárhalmi-erdőben gyűjtötték (SZÜTS et al. 2003). Száraz környezetben, hegy- és síkvidéken egyaránt előfordul.

Köszönetnyilvánítás

A szerzők köszönetüket fejezik ki elsőként Kovács Tibornak a Magyar Biodiverzitás Napok életre hívójának, az alkalom főszervezőjének. Köszönetünket fejezzük ki kutatótársainknak és családtagjainknak a gyűjtésekben való közreműködésért: Kondorosy Előd, Podlussány Attila, Kutasi Csaba, K. Molnár Anna, Sz. Márkus Teréz.

Köszönjük a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóságának körültekintő segítségét a vizsgálatok feltételeinek megteremtésében.

Irodalomjegyzék

- KOVÁCS, P. – SZINETÁR, CS. – EICHARDT, J. (2009): Az I. Magyar Biodiverzitás Napok (Gyűrűfű 2006-2008) arachnológiai eredményei (*Araneae*). – *Natura Somogyiensis*, Kaposvár, **13**: 43-52.
- KOVÁCS, P. – SZINETÁR, CS. (2004): Biológiai monitorozás az Őrségi gázmezők területén, 1997-2002. Talajlakó pókok (*Araneae*) vizsgálata, 1999-2002. – *Cinege*, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, **9**: 41-43.
- KOVÁCS, P. – SZINETÁR, CS. (2010): A Magyar Biodiverzitás Napok (Porva, 2008) arachnológiai eredményei (*Araneae*). – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* **27**: 43-48.
- KOVÁCS, P. – SZINETÁR, CS. (2014): Veszprém megye pókfaunája (*Araneae*). – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* (*in press*).
- MERRETT, P. (2001): *Clubiona pseudoneglecta* Wunderlich, 1994, a clubionid spider new to Britain (*Araneae*: Clubionidae). – *Bulletin of the British Arachnological Society*, **12**: 32-34.
- MIKHAILOV, K. G. – SZINETÁR, CS. (1997): Spiders of the genus *Clubiona* Latreillei, 1804 (*Aranei*, Clubionidae) in Hungary. – *Miscellanea Zoologica Hungarica*, Budapest, **11**: 49-68.

- MORSCHHAUSER, T. – SZABÓ, G. – ZIMMERMANN, Z. (2013): Edényes növények előfordulása a Feketehegyen: V. Magyar Biodiverzitás nap. – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* **29**: 53-60.
- NENTWIG, W. – BLICK, T. – GLOOR, D. – HÄNGGI, A. – KROPF, C. (2012): Spinnen Europas. – <http://www.araneae.unibe.ch/>
- PFLIEGER, W. P. – PFEIFFER, K. M. – GRABOLLE, A. (2012): Some spiders (Araneae) new to the Hungarian fauna, including three genera and one family. – *Opusc. Zool. Budapest*, **43(2)**: 179-186.
- PLATNICK, N. I. (2013): The world spider catalog, version 13.5. – American Museum of Natural History. – <http://research.amnh.org/iz/spiders/catalog/>
- SONNEVEND, I. (1984): Káli-medence Tájvédelmi Körzet. I-II. – Budapest – TKN Kiskönyvtára, 179.
- SZINETÁR, CS. – GUITPRECHT, G. (2001): A *Pardosa maisa* Hippa & Mannila, 1982 előkerülése Magyarországon (*Araneae, Lycosidae*). – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis, Zirc*, **17**-1998 (2001): 87-96.
- SZINETÁR, CS. – KENYERES, Z. – KOVÁCS, H. (1999): Adatok a Balatonfelvidék néhány településének épületlakó pókfaunájához (*Araneae*). – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* **14**: 159-170.
- SZINETÁR, CS. (1998): A Dráva mente pókfauna (*Araneae*) kutatásának faunisztikai eredményei. – *Dunántúli Dolgozatok Természettudományi Sorozat* **9**: 97-110.
- SZITA, É. – SAMU, F. (2000): Taxonomical review of *Thanatus* species (*Philodromidae, Araneae*) of Hungary. – *Acta Zoologica Hungarica* **46**: 155-179.
- SZÚTS, T. – SZABÓ, Á. – SOMOGYI, L. (1999): A Szárhalmi-erdő pókegyütteseinek analízise (Analysis of the spider assemblages of the Szárhalm hill). – In: GALLÉ, L., MARGÓCZI, K. (eds): *Közösségi Ökológiai vizsgálatok a Fertő-Hanság Nemzeti Parkban. Ökológiai Füzetek 3. JATE Ökológiai Tanszék, Szeged*, pp. 65-70.